

Boken som skön läkekonst

Många läkare skriver böcker. Vid en genomgång i sin bokhylla fann Lars-Erik Böttiger 41 svenska, nu levande läkare som också är författare. Här går han igenom de under år 2002 publicerade läkarförfattade böcker som kommit till hans kännedom.

LARS ERIK BÖTTIGER
professor, Saltsjö-Boo

■ På senaste Riksstämman, som hölls i Göteborg, hade »generalen« Gunilla Bolinder för första gången lagt in »Konst och läkekonst« som ett genomgående program. Det visade sig vara ett lyckokast, och de stora salarna fylldes till sista plats, ja överfylldes med åhörare sittande i trappor och stående i gångar. Ett av programmen handlade om deckarförfattande och medicin och kallades »Mordet som skön läkekonst«. Titeln är i lätt förändrad form lånad från den engelske författaren Thomas de Quincey, som verkade under 1800-talets första hälft. Han är berömd för sin självbiografiska bok »En opieätares bekännelser«, men han var en flitig författare och har bland mycket annat också skrivit en roande essä, som heter »Murder as a fine art« – »Mordet som skön konst«.

Läkarförfattade böcker under 2002

För denna översikt över läkarförfattade böcker under 2002 fortsätter jag att låna de Quinceys titel, men ändrar nu ännu ett ord: »mordet« får bli »boken«. Att skriva och läsa om mord kan vara läkekonst, både för författare/läkare och patient, är kanske inte självklart, men tanken utvecklades vid symposiet, och jag ska inte spinna vidare på den tråden. Böcker över huvud taget som läkekonst behöver inte förklaras på samma sätt som den kanske något långsökta och primärt paradoxala sammanställningen av mord och läkekonst. Att läsa böcker kan hjälpa både sjuka och friska, att skriva böcker kan hjälpa författaren – läkarförfattaren! – att bli kvitt sin egen ångest och att skjuta den så vanliga utbrändheten framför sig.

Min översikt är inte en recension i vanlig mening. De flesta böckerna är redan anmälda. Vad jag vill ge är några tankar om böckerna, en påminnelse om deras existens och visa den stora spännvidden mellan de böcker våra kolleger har skrivit.

Att många läkare skriver har jag länge framhållit, men jag blev ändå förvånad när jag på Läkartidningens begäran i början av 2002 gick igenom min bokhylla och hittade inte mindre än 41 svenska, nu levande läkare, som givit ut

böcker – och jag är säker på att det finns fler, som jag inte har kommit i kontakt med, som givit ut böcker utanför sitt medicinska fackområde.

Skapande kraft i sjukdom och lidande

Georg Kleins senaste bok heter »Så kan jag svara döden när den kommer« – och han har varit närmare döden än de flesta, i sitt ungerska hemland under nazisttiden, vid sin hjärtoperation och i vaken i Kottlasjöns is när han trots hustruns varningar gav sig ut på den skidtur som höll på att bli hans sista! I boken behandlar Klein utförligt två stora diktverk, ungraren Imre Madáchs »Människans tragedi« och den danska poeten Inger Christensens mäktiga sonettkrans »Fjärilsdalen« (Bonnier, Alba, 1996). Kleins boktitel är ett direkt citat ur fjärilsdikterna, som låter livet och döden speglas i fjärlens korta men färgsprakande liv. Något enkelt svar är det dock inte som han har att ge, och det kan man heller inte vänta sig. Han berättar hur hans tankar före hjärtoperationen inte fungerade riktigt så stoiskt och rätlinjigt som han hade hoppats, i isvaken fanns det inte tid för rationella tankar. Döden är alltid närvarande i hans författarskap och han citerar en av sina favoritförfattare, Rainer Maria Rilke: »Döden som vi alla har i oss är det kring vilket livet cirklar.« Han ägnar mycken möda åt att försvara den biologiska evolutionsläran mot allsköns kritiker, men är också angelägen om att framhålla att ökad biologisk kunskap är viktig för alla. Allt, skriver han, är inte genstyrt och vi kan se fram emot en tid »där det självklara samspelet mellan arv och miljö upphör att vara känsloladdat eller rent av tabubelagt.

Clarence Crafoord har givit ut en esäsamling »Införlivanden«, som kan betraktas som en utsträckt hand, en bok som bygger på författarens modell av hur man tar in kunskap och införlivar den med sina egna referensramar – så lyder också undertiteln »Om den utvecklade dialogens betingelser«. En annan flitig psykoanalytiker, Mikael Enckell, diskuterar i sin »Själens som vägrade att krympa« det judiska inflytandet och den »sjuka kärna« av antisemitism som han anser har odlats av det kristna Europa. Det för direkt över till en annan judisk

författare, barnläkaren Salomon Schulman, som ger sin senaste bok »Ur själens getto« undertiteln »En judisk dagbok«, en årskrönika som skildrar många faser i det judiska livet och inte minst det av Schulman älskade språket jiddisch, »ett språk med humor och hjärta«, och dess överlevnadschanser.

Philip Sandbloms viktiga bok »Skapande och sjukdom. Hur lidande påverkar litteratur, konst och musik«, har postumt kommit ut i en fjärde svensk upplaga – den engelska versionen finns nu i sin 12:e upplaga. Boken är så reviderad, utökad och förskönad att den i jämförelse inte minst med förstaupplagan känns som en helt annan bok. Den är en outhärlig källa för den som vill känna hur sjukdom och lidande kan leda till konstnärligt skapande och hur det skapade kan påverkas av sjukdomen och lidandet.

Deckare med socialt engagemang

Deckaren är nu en rumsren och accepterad form av skönlitteratur, en form som flitigt odlas av flera inom läkarkåren och som inte sällan tar upp sociala problem. Både Åsa Nilsonne (»Kyskhetsbältet«, 2000) och Karin Wahlberg (»Sista jouten«, 2001) har – helt oberoende av varandra! – tidigare skrivit om hur den tunga arbetssituationen både inom sjukvården och inom polisen verkar just som ett kyskhetsbälte, man orkar inte leva ett normalt liv utanför yrket. De båda författarna återkom under året, Karin Wahlberg med en bra deckare om mobbning av vuxna i sjukhusmiljö, »Hon som tittade in«, och Åsa Nilsonne med »Smärtbärrerskan«, som enligt vad hon sagt mig vill visa hur det kan gå om man försöker kommersialisera empatin. Kanske kan det vara så att grundtanken inte kommer fram tillräckligt tydligt, boken har kritiserats lika hårt (SvD 26 mars) som den höjts till skyarna av DNs recensent (13 juni), som lyriskt talar om »Smärtbärrerskan« som det enda verkliga ljuset i vårens svenska deckarutgivning. Veteranen Ulf Durling – han debuterade redan 1971 med »Gammal ost« – som i sin dagliga gärning nu mycket ofta uppträder som psykiatrisk expert i rättegångar, har tagit vara på miljö i rättssalen i sin »Domaredansen«, där ett centralt tema är tvånget i psykvården och samspelet mellan läkare, jurister och lekmän.

Det är inom sjukvården inte bara läkare som skriver deckare. Jag vill här gärna nämna Anna Jansson, nattsjuksköterska på lungkliniken vid Regionsjukhuset i Örebro, som i snabb följd givit ut tre lovprisade deckare, »Stum sitter guden«,

»Alla stillsamt döda« (båda 2001) och »Må döden sova« (2002). Vid det redan nämnda mordsymposiet på Riksstämman citerade hon Lord Peter Wimsey, som hävdade att deckaren är den mest moraliskt högtstående formen av litteratur – allting reder ju upp sig till slut!

Tre poeter

Tre poeter har publicerat sig under året. Inge-Bert Täljedal, cellforskarer och nu rektor för Umeå universitet, återkommer efter lång poetisk tystnad med diktsamlingen »Pro memoria«. Det är 19 år sedan han i tät följd hos Bonniers gav ut två prisade diktsamlingar, »Eurydikesvit och andra dikter« (1982) och »Gräs-hoppssångaren« (1983). Om den nya boken skriver Tom Hedlund i SvD (11 juli): »Men oftast skaver de torra men verbalt mycket fingerfärdigt formade stroferna mot varann, så att friktionen verkligen alstrar hetta.« Claes Andersson, psykiater, skald, statsråd m m i Finland förklarade i sin förra diktsamling att han var »En lycklig människa«. I den senaste boken, »Dessa underbara stränder, förbi glidande« berättar han i dikternas form själv vad han har varit med om:

»Sågades mitt bröstben itu
med motorsåg
Togs fram mitt dansande hjärta.
Syddes en ven från underbenet
In i hjärtat
Leddes blodet förbi kalken där
blodet stockat sig.«

Han har genomgått en by pass-operation och blivit en annan, livet är ett annat, färgen grå och stämningen dystert. Men som alltid skriver han en starkt engagerande poesi.

Eva Ström återkommer med en diktsamling, »Revbensstäderna«, den sjunde i ordningen sedan debuten 1977. När jag för flera år sedan intervjuade henne om hennes författarskap sa hon att hon inte skrev med motiv direkt från sin då medicinska värld (infektionsläkarens) men att hon gärna använde medicinska termer, som stämningsskapande medel. I den nya boken återkommer några minnen från hennes läkartid t ex i »Lärkstaden« (»jag börjar få så många minnen!«) och i »Oskuld« (en journatt på akuten), och recensenten i SvD (27 september)

finner att de medicinska facktermerna i den nya boken förekommer alltför rikligt. Självt finner jag dem, som tidigare, mycket suggestiva, men en läkare känner naturligtvis mer, känner ett större djup i facktermerna än den som aldrig levt med dem i sin vardag. Mycket påfallande i den nya boken är människans utsatta ställning i en grym värld, hur hon av i Elohim pressas till marken av »Gudsskuldrans tri-ceps« eller i »Sårytan« där »sömnens mörka balsam som döljer den råa grunden av rovdjursinsikt, av förtvivlan«. Döden är evolutionens förutsättning »utan döden krälade du ännu som amöban i sin slemkätte« men slutdikten »Förvandlingen« sjunger ändå upprepat om att »förvandlingen kanske inte kommer« – tvivlet och sökandet är genomgående teman i Eva Ströms diktning.

Böcker i skilda ämnen

Nils Erik Landell fortsätter sin kamp för att få oss att se skönheten i den natur som omger oss – på nära håll! »Fåglar, blommor, hus och träd i Stockholm« – den senaste bokens titel ger en klar bild av vad han funnit och kunnigt beskrivit. I ett brev hävdar han att »vi behöver en personlig relation till den biologiska mångfald som så många säger sig vilja satsa på!« FN hade utnämnt det gångna året 2002 till ekoturismens år och Landell fortsätter: »Varför inte satsa på ekoturism i den storstad där snart alla bor, vår egen stad – då slipper vi älska ihjäl tandvalar och exotiska djungler medan vi spyr ut koldioxid med flyget dit.« Varför inte ta för sig av all skönhet som alldeles gratis erbjuder sig framför våra fötter?

Magnus Carlssons »Medicinhistoriska promenader« är en välskriven och roande samling av läkarporträtt i olika roller. Håkan Westling har skrivit »En konstgjord njure«, ett äreminne över en av njurmedicinens riktigt stora gestalter, även internationellt sett, lundaprofessorn Nils Alwall, han som konstruerade konstgjorda njurar och gav otaliga människor ett förlängt liv.

Narkosläkaren och operafantasten Eddie Persson har givit ut en tjock bok (375 sidor) med titeln »Opera – död, dårar och doktorer«. Den beskrivs i baksidestexten som en läkare som går rond på operans tilljor, en guldgruva för alla operaälskare,

men framför allt kanske för dem som samtidigt är läkare. Eddie för fram intressanta teorier om riktiga och felaktiga diagnoser i operans värld och visar hur kompositörerna i sina verk på olika sätt i musiken kunnat imitera medicinska symtom och visa hur sjukdom påverkar det sätt operaartisterna sjunger och agerar.

Två engelskspråkiga kolleger

Två engelskspråkiga kollegers verk vill jag också nämna. Oliver Sacks fortsätter sitt omfattande författarskap med två nya böcker. Den första heter »Uncle Tungsten« (finns i svensk bokhandel på engelska och är under översättning). Det är en bok om hans uppväxt i London och hans ingående kontakter med fysik och kemi – hans farbröder, som är med i utvecklingen av den elektriska glödlampan och hans eget intresse för och tidiga synpunkter på det periodiska systemet. Den andra är en anspråkslös men helt förtjusande bok om en resa till Oaxaca i Mexico för att studera ormbunkar (Oaxaca journal), som utvecklas till en typisk Oliver Sacks bok med ingående diskussioner om ormbunkar men i lika hög grad om förutsättningarna för det mänskliga livet på jorden över huvudtaget.

Engelsmannen Daniel Abse är läkare men också en av Englands mest lästa poeter. Han har nu givit ut en bok som heter »The strange case of dr Simmonds & dr Glas«, vilken är intressant särskilt sedan Tommy Olofsson i SvD just påpekat att Hjalmar Söderbergs böcker har fått ett sent men starkt genombrott i den engelskspråkiga världen. Abse skriver en egen, parallell dr Glas-berättelse, som han förlägger till London på 1950-talet och som han ger ett helt annat slut än originalets.

Artiklar om bokens betydelse

Till slut, två svenska kolleger har skrivit engagerade uppsatser om vad böcker betyder för dem och kan betyda för oss andra läkare i vår medicinska verksamhet. Skolläkaren Torbjörg Hagström framhåller (LT 23/02) hur »Stig Strömholms lågmälda humanism breddar läkarens människokunskap« och distriktsläkaren Christer Petersson ger oss sina tankar (LT 40/02) om »Att finnas till – några texter om livet, döden och kliniken« – bägge kloka och mycket läsvärda.